

in vloga posameznih lokalnih fevdalnih družin. Nekoliko drugačna je bila situacija v koprski škofiji, ki je spadala pod Beneško republiko. Seveda pa škofje v obravnavanem obdobju niso bili le vrhovni dušni pastirji, ampak so bili pogosto v diplomatski, vojaški in upravni službi vladarja. Deželno knežja oblast je bila zato še kako zainteresirana, da je ohranila vpliv na njihova imenovanja, ki so se odvijala v cerkveno-političnih okvirih. Na ozemlju današnje Slovenije so se lomili interesi Habsburžanov in Benečanov tudi na cerkvenem področju. Po letu 1420 so vpliv na imenovanje oglejskih patriarhov imeli slednji, kar je vodilo v stoletno onemogočanje patriarhov v habsburškem delu patriarhata. Avtorica pojasni rabo naslova »knezoškof« v habsburški deželah, prav tako tudi izraz »prelat«, ki je bil pridržan za višjo duhovščino. Škofje so bili tudi zemljiški gospodje, kar pa navadno ni bilo povezano z njihovo jurisdikcijo. Nekateri škofje zunaj slovenskih dežel so imeli tudi patronate nad dotičnimi župnijami. Škofovska vloga se je ponovno okrepila sredi 18. stoletja.

Tretji del obravnava pomen arhidiakonatske službe. Posebej opredeli pravice in dolžnosti arhidiakonov, ki so zlasti na ozemlju oglejskega patriarhata delovali z dokaj velikimi pooblastili, ki so jim pred duhovščino in verniki dajala ugleden položaj. Predstavljena sta postopek imenovanja arhidiakonov in njihova izbira v 18. stoletju. Posebne arhidiakonate je s pomočjo inkorporiranih župnij uspelo oblikovati tudi posameznim redovom in kapitljem.

Četrty del je posvečen vlogi župnika. Tudi ta je bila na novo opredeljena na Tridentinskem koncilu. Problem so predstavljale zlasti župnije, ki so bile inkorporirane (vtelesene, pridružene) raznim cerkvenim ustanovam. Glede na vrsto inkorporacije sta bila odvisna tudi položaj in poimenovanje duhovnika, ki je župnijo dejansko vodil. Avtorica se pomudi tudi pri problematiki podelitve župnij in prezentacije (predlaganja) župnikov, ki je bila v večini primerov domena patronov iz vrst laikov in klerikov. Problematična je postala predvsem v obdobju reformacije in protireformacije. Uravnotežila jo je šele aplikacija postopka izbire župnika na temelju tridentinskih odlokov. S tem je bilo povezano tudi umeščanje posameznega župnika v duhovno in časno (svetno) posest župnije s strani ordinarija in patrona. Predstavljeni so tudi gmotna in duhovna razsežnost župništva v luči vizitacij in sinod ter pastoralni in gmotni pogoji pri ustanavljanju novih župnij.

Delo odlikuje natančnost in smisel za razlago posameznih materij. Sem in tja strokoven bralec opazi le manjše napake ali pomanjkljivosti. Med njimi bi izpostavil nekatere besedne zveze in strokovne izraze: str. 8 »petnajst kongregacij kardinalov« bolje: »petnajst kongregacij pod vodstvom kardinalov«; str. 30 glede zemljiškega gospostva bamberških škofov na Koroškem in ne »na Kranjskem«; str. 32 dve nejasnosti glede »župnika v Radovljici«, kjer je

bil habitualni župnik ljubljanski prošt; str. 33 župnija Kamnica v srednjem veku ni bila izločena iz mari-borske, ampak obratno; str. 47 »postala je 'parochus habitualis'« pravilno: »postala je 'parochia habitualis'«; »t. i. škofijski menzi« pravilneje: »t. i. škofovski menzi« (od 'mensa episcopalis'); na str. 49 bi bilo pojasnilo iz op. 181 bolje vključiti v besedilo; na str. 51 ni navedena kapiteljska župnija Naklo, nikjer pa se tudi ne omenja Vrhnika; str. 55 za izraz »institutio canonica« je pravilneje uporabiti besedno zvezo »kanonična umestitev« kot pa »duhovna umestitev«; str. 56 »pontificalia« so prvenstveno škofovske liturgične insignije in oblačila (prstan, pektoral, pastoral, mitra, dalmatika in cazuli), ki so se lahko podeljevale tudi nekaterim višjim prelatom (npr. infulirana prošt in stolni dekan v Ljubljani). Pri slovarčku bi opozoril na naslednje izraze: str. 64 »sedisvakanci« oziroma nezasedenosti škofovskega sedeža rečemo tudi čas izpraznjenega škofovskega sedeža; »klerik« je kandidat za duhovniški poklic postal že s prejetjem tonzure ob ostiariatu; »kolegiatni kapitelj« slovenimo lahko »zborni kapitelj«; str. 66 med višje kleriške redove je spadal tudi episkopat – škofovstvo, ki pomeni polnost sv. reda; str. 66 napačna razlaga naziva »patriarh« pri ruski, srbski, bolgarski in romunski Pravoslavni cerkvi; str. 67 »štola« ni ogrinjalo (velum), ampak šalu podoben trak – znamenje diakonske ali duhovniške službe; str. 68 »župnijski vikar« morda bolje »župniški vikar«, ker je nadomeščal habitualnega župnika.

Pohvalno je avtoričino slovenjenje tujke »inkorporacija« v »utelešenje«, vendar pa bi pri tem morda veljalo posnemati rabo Franca Kovačiča, ki je uporabljal besedo »vtelešenje«. Zakaj? Pojem »utelešenje« se v teologiji uporablja za prevod latinske besede »incarnatio«, zato bi bil za besedo »incorporatio« v zgodovinopisju bolj primeren Kovačičev prevod »vtelešenje«.

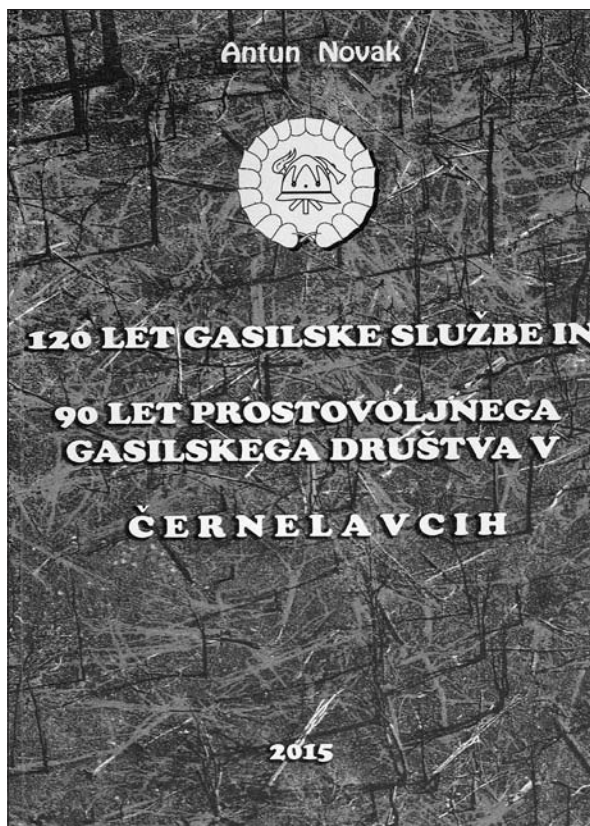
Avtorica se je pri pisanju vseskozi naslanjala na dela relevantnih avtorjev. Del vsebine je črpala tudi iz arhivskih virov. Uspelo ji je napraviti sintetični pregled obravnavane tematike in s tem zapolniti še eno vrzel v našem zgodovinopisju.

Matjaž Ambrožič

Antun Novak: 120 let gasilske službe in 90 let Prostovoljnega gasilskega društva v Černelavcih. Černelavci: Prostovoljno gasilsko društvo, 2015, 265 strani.

Recenzentka publikacije, Metka Fujs, je avtorja Antuna Novaka uvodoma opredelila kot človeka, »ki piše in objavlja že pol peto desetletje in odgovorno lah-

ko ugotovimo, da se je v tem času iz kronista prelevil v zgodovinarja, ki zna iskati, brati in interpretirati zgodovinske vire, zaradi česar je vse, kar zapiše in objavi dragocena literatura obenem pa tudi pomemben vir za vsakega prihodnjega raziskovalca gasilske zgodovine. Svojo profesionalno gasilsko kariero in mnoge funkcije znotraj gasilskih organizacij je nadgradil z izjemno bogato bibliografijo samostojnih publikacij, člankov in razprav o zgodovini gasilstva v Medžimurju in Prekmurju.« Njegovo najnovjše delo predstavlja zajetno publikacijo, ki jo je v letu 2015 izdalo Prostovoljno gasilsko društvo v Černelavcih ob praznovanju devetdesete obletnice obstoja in sto dvajsete obletnice delovanja krajevne gasilske službe.

V nadaljevanju recenzentskega poročila lahko preberemo mnenje, »da je monografija primer načrtnega, metodološko domišljenega pristopa do podatkov: od literature do različnega arhivskega gradiva, fotografij, zakonskih predpisov in časopisnih člankov. Zastavljena je kronološko, pri čemer je za vse nove bralce gasilske zgodovine dobrodošel uvodni splošni pregled varstva pred požari in začetkov tega v Prekmurju, preden se lahko posvetijo zgodovini černelavske gasilske službe. Dokumenti in dejstva, ki jih avtor navaja, so zanimivi, ker predpostavljajo, da je bila gasilska služba organizirana v več prekmurskih krajih že v 19. stoletju ali na začetku 20. stoletja, čeprav so dokumenti o formalni ustanovitvi gasilskih društev mlajši. Velja enako tudi za Černelavce.«

Razumevanje delovanja in poslanstva černelavske

gasilske organizacije oblikuje spoznanje, da je bila ta v veliki meri odvisna predvsem od konkretnih materialnih možnosti ter lokalnih, intelektualnih in organizacijskih potencialov. Na njen razvoj so skozi čas vplivali različni dejavniki, ki so bili tesno povezani s krajem in njegovim splošnim razvojem. Prav zato se je černelavska gasilska organizacija skozi zgodovino razvila v pomembno lokalno organizacijo, ki s svojim obstojem, gasilskimi strokovnimi in drugimi aktivnostmi, organiziranostjo, odzivnostjo itd. zagotavlja varnost lokalnega prebivalstva v najširšem pomenu besede, ter neposredno pozitivno vpliva na lokalno, oziroma krajevno samopodobo prebivalstva in na njihovo dojemanje različnih relacij do širših nacionalnih družbenih skupnosti kot tudi do različnih entitet v mednarodnem prostoru.

O delovanju gasilske službe s častitljivo 120-letno gasilsko strokovno tradicijo se je ohranilo kar nekaj dokumentacije v samih Černelavcih. To spoznanje kaže na izrazito pozitiven odnos lokalne skupnosti do pisane besede skozi obdobje, ki so ga zaznamovale mnoge spremembe družbeno-političnih in gospodarskih režimov. Različne dodatne pisne in druge zgodovinske vire pa je mogoče najti še v pristojnih muzejskih in arhivskih ustanovah v Sloveniji in na Madžarskem.

Publikacijo, ki sistematično prikazuje razvoj gasilske organizacije v Černelavcih, lahko na eni strani opredelimo kot historično razpravo s potrebnim znanstvenim aparatom. Na drugi strani pa je ta zaradi množice objavljenih arhivskih dokumentov lahko tudi že primarni vir za raziskovanje lokalne preteklosti, še posebej domoznanskih, etnografskih, socioloških in drugih lokalnih študij.

Če nekoliko podrobneje pogledamo samo publikacijo, opazimo njeno klasično strukturo oz. organizacijo vsebin. Na začetku so objavljene uvodne oz. pozdravne besede, s katerimi so dobro utemeljeni nameni in cilji njene izdelave. Te so izpod peres namestnika predsednika Gasilske zveze Slovenije, avtorja publikacije, dveh recenzentov, župana Mestne občine Murska Sobota, predsednika Prostovoljnega gasilskega društva Černelavci, predsednika Krajevne skupnosti Černelavci, predsednika Gasilske zveze Mestne občine Murska Sobota, predsednika Prostovoljnega gasilskega društva (DVD) Bednja ter predsednika Prostovoljnega gasilskega društva Slivnica pri Celju. Tej zaključeni celoti sledi krajši zgodovinski pregled Černelavcev, ki ga je pripravil mag. Franc Kuzmič, eden največjih strokovnjakov za področje domoznanstva v Prekmurju. K uvodni vsebini lahko prištevamo tudi kratek pregled splošne zgodovine varstva pred požari s predstavljenimi izbranimi dejstvi iz preteklosti, ki so gasilsko dejavnost opredelili kot splošno veljavno univerzalno civilizacijsko vrednoto in normo.

V nadaljevanju publikacije se avtor posveti začetkom sistemskega in zakonodajnega utemeljevanja

gasilske dejavnosti v Prekmurju, kamor umesti tudi začetke gasilske dejavnosti v Černelavcih. Ti dejansko segajo nekako v zadnja desetletja 19. stoletja. Ob tem velja opozoriti, da se je pravna ureditev in s tem tudi organizacija gasilske dejavnosti v ogrskem delu nekoliko razlikovala od one v avstrijskem delu nekdanje Avstro-Ogrske monarhije. Prav zaradi tega je vsak novo odkrit in zapisan podatek s tega področja zelo dragocen, ne samo za lokalno zgodovino gasilske dejavnosti, ampak tudi za nacionalno gasilsko organizacijo.

Pomembno prelomnico v razvoju in širitvi gasilske organizacije predstavlja 1. svetovna vojna. Moriji svetovnih razsežnosti so v Prekmurju sledili dogodki, ki so neposredno vplivali tudi na nadaljnjo zgodovino gasilske dejavnosti v Černelavcih. To so organizirali kot prostovoljno društvo in jo vpeli v širše strukture takratne gasilske organizacije. Sredi stoletja je dokaj ugoden razvoj gasilske organizacije omejila druga svetovna vojna. Iz ohranjenih dokumentov je mogoče razbrati, da se je v štirih letih madžarske oblasti očitno ohranila prvotna jugoslovska gasilska organizacija, ki je delovala kot vzporedna novi madžarski organizaciji. V povojnem času je ta kontinuiteta predstavljala dobro osnovo nadaljnjemu splošnemu razvoju lokalne gasilske ideje vse do današnjih dni.

Na predstavljenih prelomnih zgodovinskih mejnikih avtor oblikuje posamezna poglavja in vsebinsko zaokrožene celote in skozi to analitično opiše društvena in tudi zelo konkretna zgodovinska dejstva. Pri tem mnoge dogodke in aktivnosti iz Černelavcev prestavi v širši historični in zemljepisni kontekst in s tem tudi v relacije do organizacijsko višjih celot. Na ta način mu uspeva dobro ovrednotiti historične pozicije černelavskih gasilcev do vsakokratne širše gasilske skupnosti in splošnih gospodarskih, političnih in drugih zgodovinskih dejstev.

Avtorju je z veliko občutka uspelo predstaviti tudi različne preobrazbe černelavske gasilske organizacije skozi čas. Njihove začetke opazimo v manjši meri že v obdobju med obema vojnama in v času med drugo svetovno vojno. Te so bile motivirane in izvedene predvsem v politično-organizacijskem smislu. Do večjih sprememb pa v černelavski organizaciji pride v obdobju po drugi svetovni vojni. V tem času se podobno kot tudi druge tovrstne organizacije prestrukturirajo izpod popolnoma moške domene v splošno organizacijo, ki uspešno vključuje tudi ženske in mladino ter veterane. Drugi razvojni preskok pa je organizacija doživela konec 20. in v začetku 21. stoletja. Černelavska gasilska organizacija je bila namreč dolgo časa bolj ali manj omejena in je delovala na ožjem lokalnem območju. V tem času pa se uveljavi na mednarodni ravni, npr. v okviru programa Phare. Vse te preobrazbe pa so imele še svojo razvojno komponento na področju pridobivanja gasilskih strokovnih znanj, gasilske infrastrukture, gasilske tehnike itd.

Publikacijo zaključujejo zanimive in vsestransko uporabne priloge. Med njimi najdemo tako upodobitve predsednikov, poveljnikov, tajnikov in orodjarjev društva, pregled gasilskih častnikov v društvu ter članov društva od leta 1925 dalje. Temu sledijo še druge priloge kot npr. utrinki s tekmovanj in drugih dejavnosti, upodobitve zbirke koledarjev ter oznake gasilskih činov za obravnavano obdobje. Publikacijo zaokroži dokaj obsežen povzetek v slovenskem, nemškem, angleškem in madžarskem jeziku. Ta je nadgrajen s seznamom pomembnih letnic za zgodovino gasilskega društva Černelavci, vključno z zanimivim izborom upodobitev njegove tehnične in infrastrukturne opreme skozi čas. Čisto na koncu publikacije je objavljen pregled virov literature ter predstavitev avtorja.

Če skušamo povzeti celoto in iz tega oblikovati osnovne historično-praktične izkušnje, potem lahko te zaokrožimo v dvoje sporočil. Prvo se nanaša na spoznanje, da brez ustrezno ohranjene dostopne dokumentacije ni mogoče razumeti preteklosti in dojeti zgodovinskega razvoja na mikro nivoju – v našem primeru preteklosti černelavske gasilske organizacije. Na podlagi te publikacije lahko z veseljem ugotovljamo, da so černelavski gasilci dolgoročno znali ceniti svojo dokumentacijo in so jo dobro ohranili. Drugo sporočilo, ki ga najdemo v tej publikaciji, je, da le celovit ali holističen pristop k obravnavanju zgodovinskih problemov daje objektivna zgodovinska spoznanja. To je očitno avtorju obravnavane publikacije tudi v največji meri uspelo.

Na podlagi predstavljenega lahko sklenemo z mislijo, da gasilska organizacija v Černelavcih s to publikacijo prispeva k razvoju pozitivne samopodobe lokalne skupnosti in s tem uresničuje svojo proaktivno vlogo ne samo na strokovnem gasilskem področju, ampak tudi na področju varovanja in ohranjanja lokalnega spomina prebivalcev Černelavcev, hkrati pa ga posreduje in predstavlja najširši strokovni in laični javnosti.

Miroslav Novak

Ines Beguš: Avtonomija in ekonomija Nadiških dolin v Beneški republiki. Koper: Založba Univerze na Primorskem, Znanstveno-raziskovalnega središča in Univerzitetne založbe Annales, 2015, 213 strani.

Izvirna znanstvena monografija *Avtonomija in ekonomija Nadiških dolin v Beneški republiki* Ines Beguš je nastala na podlagi doktorske disertacije, ki jo je avtorica kot mlada raziskovalka zagovarjala leta 2013